

CEVDET YILMAZ (2007) “*Amasya İlinin Nüfus Özellikleri*”, **I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri** (13-15 Haziran 2007), **2. Kitap**, (Ed.:Yavuz Bayram), Amasya Valiliği Yay. No: 23, (899-915), Amasya.

AMASYA İLİNİN NÜFUS ÖZELLİKLERİ (The Population Characteristics of Amasya Province in Turkey)

*Doç. Dr. Cevdet YILMAZ **

Özet

Günümüz dünyasının üzerinde çok durulan konularından birisi de nüfustur. Çünkü nüfus, bir yandan en önemli beşerî kaynak, diğer yandan ise bütün problemlerin baş sorumlusudur. Nüfus; belirli bir zamanda, belirli bir alanda yaşayan insan sayısı olarak tanımlanır. Bir ülke, bölge ya da il düzeyinde nüfus miktarı ve onun çeşitli özelliklerinin bilinmesi bugünü anlamak ve gelecekle ilgili plânlar yapabilmek açısından son derece gereklidir. Çünkü ülke, bölge ya da illerin gelişmişlik ya da geri kalmışlıkları sahip oldukları fizikî ve ekonomik potansiyel yanında, sahip oldukları nüfusun nitelikleri ile ilgilidir. Nüfusun gelişim süreci, kırsal ve kentsel dağılış özellikleri, eğitim ve istihdam şartları gibi hususların bilinmesi bu açıdan son derece önemlidir.

Araştırma sahası olarak seçilen Amasya'da 2000 yılı itibarıyla toplam nüfus 365.231 kişidir. Yine 2000 yılı verilerine göre nüfus yoğunluğu km²'de 64 kişi, şehirleşme oranı ise % 53,83'tür. Nüfus yoğunluğu il içinde Suluova'da en yüksek, Göynücek'te en düşük seviyededir. İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında % 61,5 ile tarım sektörünün başta geldiği görülmektedir. Nüfusun % 27'sinin yeşil kartlı olması ise il genelinin ekonomik durumu hakkında önemli bir ipucudur. Amasya bir yandan il içinde yoğun şekilde kırdan kente göç olgusunu yaşarken, diğer yandan da başta İstanbul ve Ankara olmak üzere il dışına büyük oranda göç vermektedir.

Bu çalışmada Amasya il nüfusunun, yukarıda kısaca bahsedilen özellikleri ile birlikte, Türkiye toplam nüfusu içindeki yeri, sayım yılları itibarıyla nüfusun gelişim seyri, kırsal ve kentsel dağılışı oranları, eğitim, sağlık, istihdam, yaş, cinsiyet, doğurganlık gibi demografik özellikleri, il içi ve iller arası başlıca nüfus hareketleri ile nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri üzerinde durulmuştur.

* *Öndokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi (cyilmaz@omu.edu.tr).*

Giriş

Bir ülkenin veya bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için belli miktarda nüfusu olması gerekir. Nüfusun sadece sayı olarak bilinmesi, o yerin mevcut insan potansiyelinin tespiti ve geleceğe ait plânlamaların yapılabilmesi için yeterli değildir. Herhangi bir yerde (il, bölge veya ülkede) bu yüzden nüfusla ilgili daha başka ve ayrıntıya ait bilgilere de ihtiyaç duyulmaktadır. Toplam nüfus miktarı yanında, bu nüfusun çeşitli özellikleri ve mekânsal dağılış kalıbının bilinmesinin günümüz nüfus çalışmalarında büyük önemi vardır. Çünkü sahip olunan nüfusun niteliklerinin bilinmesi bugünü anlamaya yardım ettiği gibi, gelecekle ilgili plânlamalar yapmayı da kolaylaştıran önemli bir konudur.

Bu araştırmada Amasya ilinin nüfus özellikleri üzerinde durulmuştur. Bunlar; nüfus miktarı, tarihsel süreç içinde nüfusun gelişim seyri, kentsel ve kırsal dağılış oranları, iç ve dış göçler, yaş ve cinsiyet yapısı, bağımlılık oranı, eğitim düzeyi, hanehalkı büyüklüğü ve işgücüne katılım miktarları gibi başlıca sosyal ve ekonomik özellikleri ile bunların coğrafi çevre ilişkileri ve mekânsal dağılış kalıpları gibi konuları içermektedir.

Araştırmada esas olarak DİE (2000), TÜİK (2007) ve Amasya Valiliği İl Sağlık Müdürlüğü ETF Verileri (2006) ile DİE tarafından yayınlanan *1997 Yılı Amasya İli Köy Envanteri* etüdünden yararlanılmıştır. Genel nüfus sayımının üzerinden 6 yıl geçmesi ve yeni yapılmakta olan 2007 yılı nüfus sayımının henüz sonuçlanmaması nedeniyle, günümüze ait nüfus özelliklerinin tespit ve yorumu için Sağlık Bakanlığı tarafından illerdeki il sağlık müdürlüklerinin yönetiminde sağlık ocakları vasıtası ile takip edilen “*Ev Halkı Hane Tespit Fişleri*”nden (ETF) faydalanılmıştır. Bunlar dışındaki bilgiler ise araştırma sahasında uzun yıllar süren gözlemlerimize ve konu ile ilgili diğer kaynaklardan elde edilen bilgilere dayanmaktadır.

1. Amasya ilinin yeri ve sınırları

Amasya ili Türkiye'nin kuzey kesiminde, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alır (*Şekil 1*). İlin toplam yüzölçümü 5.690 km² olup, Türkiye yüzölçümünün %0,7,39'unu kaplamaktadır. Amasya ili kuzeyde Samsun, doğuda Tokat, batıda Çorum ve güneyde Yozgat illeri ile komşudur. Merkez dâhil toplam 7 ilçesi (Taşova, Merzifon, Gümüşhacıköy, Göynücek, Suluova ve Hamamözü), 22 belde ve 352 köyü vardır.

Şekil 1. Amasya il haritası.

2. Nüfus miktarı, nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğu

DİE sayım sonuçlarına göre Amasya ilinin 2000 yılı nüfusu 365.231'dir. Amasya İl Sağlık Md. verilerine göre ise 2006 yılı itibarıyla Amasya ili toplam nüfusu 324.214'tür (*Tablo 1*).

Tablo 1. DİE 1990 ve 2000, ETF 2006 ve TÜİK 2007 verilerine göre Amasya ili toplam nüfusu ve bunun ilçelere göre dağılımı.

İlçeler	DİE		ETF	TÜİK ¹
	1990	2000	2006	2007
Merkez	123.002	133.207	127.140	113.000
Göynücek	20.110	17.614	13.647	12.000
Gümüşhacıköy	35.982	29.795	25.999	23.000
Hamamözü	8.170	6.161	4.803	5.000
Merzifon	67.448	67.281	69.698	60.000
Suluova	49.374	54.123	48.729	42.000
Taşova	55.179	57.050	34.188	32.000
Toplam	359.265	365.231	324.214	287.000

Türkiye’de ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927’de 115.191 olan nüfus o tarihten itibaren sürekli artmış, fakat bu artış Türkiye ortalamasının altında seyretmiştir. Örneğin Türkiye nüfusu 1923-2000 yılları arasında yaklaşık 5 kat artarken, bu oran Amasya ilinde 3,2 kat olmuştur. İlk sayımdan 2000 yılı sayımına kadar geçen süre incelendiğinde Amasya il nüfusu, en yüksek oran %₀ 65,46 ile 1950-1955 yılları arası olmak üzere, 1985 yılına kadar sürekli artmış, bu tarihten itibaren ise nüfusta durağanlaşma ve ardından gerileme başlamıştır (**Tablo 2**). 1990-2000 yılları arasında toplam nüfus olarak en yüksek artış %₀9,2 ile Suluova’da, en düşük artış ise %₀ -28,2 ile Hamamözü’nde gerçekleşmiştir. Kentsel nüfus artışının en yüksek olduğu ilçe Taşova (%₀ 42,22) en düşük olduğu ilçe ise Hamamözü’dür (%₀ -3).

¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2006 yılında (adrese dayalı) ikâmet yerine göre başlatılan sayım devam etmekte olup 2007 yılı Haziran ayında açıklanması beklenen kesin sonuçlar mükerrer yazılmadan kaynaklanan hataların giderilmesi veya hiç yazılmayanlar için askı süresi henüz tamamlanmadığından henüz açıklanmamıştır. Burada TÜİK 2007 olarak verilen rakamlar şu ana kadar elde edilen ve resmî olmayan ham bilgileri içermektedir. İlgili kurum tarafından kesin rakamlar açıklandığında verilen bu değerler eksi ya da artı yönde bir miktar değişecektir. Burada bu rakamlar sadece *yaklaşık* bir fikir vermesi açısından kullanılmıştır.

Tablo 2. 1990 ve 2000 sayımlarına göre Amasya'da ilçelere göre kentsel ve kırsal nüfus miktarları ve nüfus artış hızları.

İlçeler	1990 Genel Nüfus Sayımı Kesin Sonuçları			2000 Genel Nüfus Sayımı Kesin Sonuçları			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
Merkez	123.002	57.087	65.915	133.207	74.393	58.814	7,97	26,47	-11,40
Göynücek	20.110	2.678	17.432	17.614	2.776	14.838	-13,25	3,59	-16,11
G.hacıköy	35.982	14.170	21.812	29.795	14.057	15.738	-18,86	-0,80	-32,63
Hamamözü	8.170	1.557	6.613	6.161	1.511	4.650	-28,22	-3,00	-35,21
Merzifon	67.448	40.431	27.017	67.281	45.613	21.668	-0,25	12,06	-22,06
Suluova	49.374	36.223	13.151	54.123	42.715	11.408	9,18	16,48	-14,21
Taşova	55.179	10.197	44.982	57.050	15.556	41.494	3,33	42,22	-8,07
Toplam	359.265	162.343	196.922	365.231	196.621	168.610	1,65	19,15	-15,52

Kaynak: DİE 2002

Toplam 5.690 km² saha kaplayan Amasya ilinde km²'ye 1927 yılında 21 kişi düşerken 2000 yılında bu rakam 64 kişiye ulaşmıştır. En yüksek nüfus yoğunluğuna sahip ilçe 105 kişi/km² ile Suluova ve en düşük yoğunluğa sahip ilçe ise 30 kişi/km² ile Göynücek'tir. 2000 yılı sayım sonuçlarına göre ilçelerin yüzölçümleri ve nüfus yoğunlukları **Tablo 3**'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Amasya'da ilçelerinin yüzölçümleri ve nüfus yoğunlukları

İlçe	Yüzölçümü (Km ²)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km ²)
Merkez	1.730	77
Göynücek	578	30
Gümüşhacıköy	653	46
Hamamözü	202	31
Merzifon	970	69
Suluova	516	105
Taşova	1.041	55
Toplam	5.690	64

Kaynak: DİE 2002

3. Kırsal ve kentsel nüfus

DİE (2002) verilerine göre Amasya il nüfusunun % 53,83'ü kentlerde, % 46,17'si ise kırsal kesimde yaşamaktadır (**Tablo 4**). İl genelinde kentleşme oranı Türkiye ortalaması olan %64,9'un oldukça altındadır. Buna karşılık ilçeler bazında Merkez ilçe ile Merzifon ve Suluova şehirleşme oranları bakımından Türkiye ortalamasının üzerindedir. Cumhuriyet dönemi boyunca ilin kırsal ve kentsel nüfus gelişim seyri kentsel nüfusun sürekli artışı, kırsal nüfusun sürekli azalması şeklinde Türkiye ortalamasına uygun bir gelişme göstermiştir (**Tablo 5**).

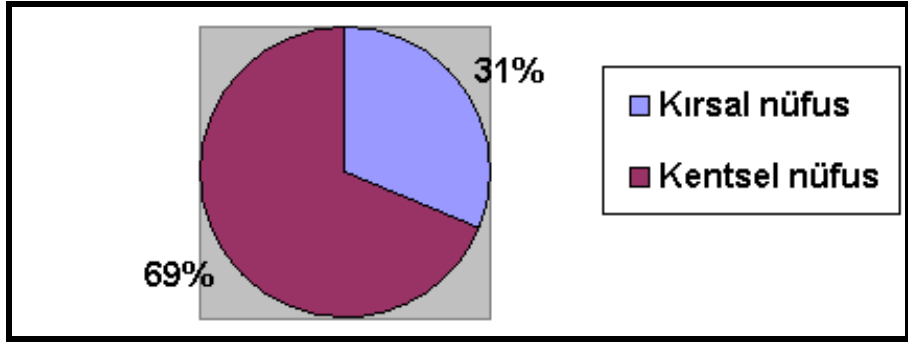
Tablo 4. ETF 2005 verilerine göre Amasya'da kırsal ve kentsel nüfus.

İlçe	Kırsal Nüfus		Kentsel Nüfus		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Taşova	15.266	43,3	19.977	56,7	35.243
Suluova	8.428	17,1	40.855	82,9	49.283
Merzifon	16.694	22,9	56.225	77,1	72.919
Hamamözü	3.793	76,8	1.145	23,2	4.938
Gümüşhacıköy	12.228	45,4	14.702	54,6	26.930
Göynücek	9.509	68,3	4.421	31,7	13.930
Merkez	37.598	29,5	89.846	70,5	127.444
İl Toplamı	103.516	31,3	227.171	68,7	330.687

Tablo 5. Kırsal ve kentsel nüfusun sayım yılları itibarıyla gelişim seyri.

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Şehir ve köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)					
				Şehir			Köy		
				T	E	K	T	E	K
1927	115.191	29.972	85.219	38.40	27.57	24.55	73.98	72.43	75.45
1935	128.113	32.023	96.090	25.00	25.38	24.63	75.00	74.62	75.37
1940	136.029	33.935	102.094	24.95	25.80	38.68	75.05	74.20	75.89
1945	147.870	36.764	111.106	24.86	25.35	24.36	75.14	74.65	75.64
1950	163.669	37.868	125.801	23.14	23.90	22.34	76.86	76.10	77.66
1955	227.044	49.321	177.723	21.72	22.74	20.65	78.28	77.26	79.35
1960	257.281	76.146	186.635	17.46	29.45	25.26	72.54	70.55	74.74
1965	285.729	83.016	202.713	38.50	38.56	26.89	70.95	68.93	73.11
1970	307.025	97.088	209.937	31.62	38.52	29.70	68.38	66.48	70.30
1975	322.806	115.480	207.326	35.77	37.13	34.35	64.23	62.87	65.65
1980	341.287	128.077	213.210	37.53	38.98	36.04	62.47	61.02	63.96
1985	358.289	148.614	209.675	41.48	73.31	39.59	58.52	56.69	60.41
1990	357.191	162.544	194.647	45.51	46.96	44.03	54.49	53.04	55.97
2000	365.231	196.621	168.610	53.83	55.09	52.54	46.17	44.91	47.4

2006 yılı ETF verilerine göre ise ilin toplam nüfusu olan 324.214 kişinin % 30,44'üne karşılık gelen 98.690 kişi kırsal kesimde, geri kalan % 69,56 sı (225.524 kişi) ise kentlerde yaşamaktadır (**Şekil 2**). 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçları ile ETF 2006 sonuçları karşılaştırıldığında Amasya ilinde hızlı bir kentleşmenin olduğu dikkati çekmektedir.

Şekil 2. 2006 yılı ETF verilerine göre Amasya ili kırsal ve kentsel nüfus oranları.

Amasya ilinde DİE (2002) verilerine göre nüfusu 5.000'in altında toplam 370 kırsal yerleşme vardır (**Tablo 6**). Bunların 353'ü köy statüsünde, 17'si ise beldedir. Köylerin yarıdan fazlasının nüfusu 250'nin altında, yaklaşık 2/3'sinin nüfusu ise 500 kişinin altındadır. Bu durum köylere kaliteli hizmet ve altyapı götürmeyi engelleyen ve ekonomik olmaktan çıkaran önemli bir sorundur. Bu sorunun çözülmesindeki güçlük ise kırdan kente göçü doğuran önemli bir faktördür.

Tablo 6. Nüfus gruplarına göre kırsal yerleşmeler.

Nüfus aralığı	Köy sayısı	Nüfus aralığı	Belde sayısı
- 250	162	2001-2500	11
251-500	119	2501-3000	2
501-750	43	3001-3500	4
751-1000	19		
1001-1250	3		
1251-1500	-		
1500-2000	7		
Toplam	353		17

4. Doğumlar (doğurganlık)

Doğurganlık 15-49 yaş arası her 1000 kadına düşen 0-4 yaş arası çocuk sayısı olarak ifade edilir. Amasya ilinde doğurganlık oranları 1960 yılına kadar sürekli artış göstermiş, bu tarihten itibaren de gerilemeye başlamıştır. 19860 yılında doğurgan çağdaki her 1000 kadına 687 çocuk düşerken 2000 yılında bu rakam % 322 olmuştur. 1960-2000 yılları arasındaki 40 yıllık süre içinde Amasya'da doğurganlık oranı % 53 civarında gerileme göstermiştir (DİE 2002).

Doğurganlık kır ile kent arasında da farklılık gösterir. DİE 2002 yılı verilerine göre Amasya il merkezinde doğurganlık çağındaki her 1.000 kadına düşen ortalama çocuk sayısı 195 iken, aynı sayı ilçe merkezlerinde 232 ve köylerde 254'tür.

Doğurganlık döneminin sonu olan 45-49 yaş dönemindeki kadınların ortalama çocuk sayısı, doğurganlık ile ilgili göstergelerden bir diğerini oluşturmaktadır. 2000 yılında, bu dönemdeki bir kadın için ortalama çocuk sayısı Türkiye’de 3,86 iken, bu sayı Amasya ilinde 4 dolaylarındadır. 2005 yılı verilerine göre bu rakamlar oldukça değişmiş, doğum sayısı ve genel doğurganlık oranlarında düşme devam etmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. 2005 yılı ETF verilerine göre doğumlarla ilgili göstergeler.

İLÇE	Doğum sayısı	15-49 yaş kadın sayısı	Yıl ortası nüfus	Kaba doğum hızı (‰)	Genel doğurganlık hızı (‰)
Taşova	376	8259	35.243	10,7	45,5
Suluova	649	13.578	49.283	13,2	47,8
Merzifon	780	19.472	72.919	10,7	40,1
Hamamözü	45	1.094	4.938	9,1	41,1
Gümüşhacıköy	254	6.375	26.930	9,4	39,8
Göynücek	137	3.336	13.930	9,8	41,1
Merkez	1.491	35.442	127.444	11,7	42,1
İl Toplamı	3.732	87.556	330.687	11,3	42,6

5. Ölümler

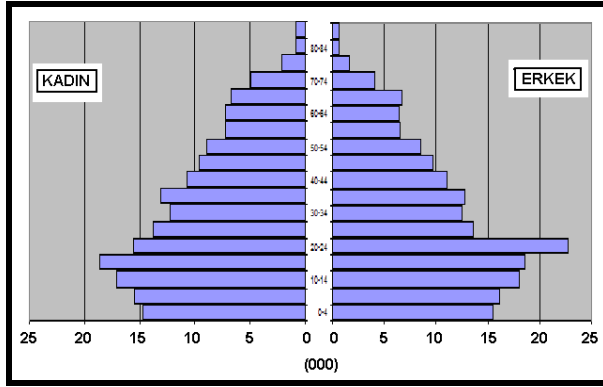
Bir ülke ya da bölgenin geri kalmışlık ya da gelişmişliğini ortaya koyan en önemli göstergelerden biri bebek ölüm oranlarıdır. DİE (2002) verilerine göre Amasya ilinde 2000 yılı itibarıyla bebek ölüm oranı ‰47’dir. ETF 2006 verilerine göre ise bu oran ‰11’dir. Geçmişle karşılaştırıldığında bebek ölüm oranlarında belirgin bir düşüş görülmektedir. Bebek ve çocuk ölümlerindeki bu düşüş çok önemlidir. Çünkü bebek ölümlerinde Türkiye ortalaması ‰30 civarında olup, gelişmiş ülkelerde bu oran ‰10’un altındadır. Amasya ‰11’lik oranla Türkiye ortalamasının altına düşerek, gelişmiş ülke ortalamasına yaklaşmıştır. İlçeler itibarıyla bakıldığında ise Gümüşhacıköy ‰4,2 ile en düşük, ‰21,2 ile Taşova ise en fazla bebek ölümüne sahip yerdir.

Bebek ölümlerindeki düşüşün bir diğer önemi de, bebek ölümleri ile doğurganlık arasındaki ilişkidir. Bebek ölümlerinin fazla olduğu ülke ve bölgelerde (çocukların yaşama garantisinin olmayışı, ailelerin nesillerini devam ettirme içgüdüleri gibi etkenlerle) doğurganlık da fazladır. Bebek ölümleri düştüğünde (bu doğacak her bebeğin hayatta kalma umudunun artması demek olduğundan) doğurganlık da düşmektedir. Günümüz dünyasında gelişmiş ülkelerde bebek ölüm oranları düşük, buna bağlı olarak doğurganlık da düşüktür. Geri kalmış ülkelerde de bunun tersi görülür. İşte Amasya’da da bebek ölüm oranlarının bu kadar düşmesi, doğurganlık oranlarının daha da düşeceğinin bir göstergesidir.

6. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı

6.1. Nüfusun yaş yapısı

Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısındaki değişimi daha net görebilmek için nüfus piramitlerinden yararlanılır. **Şekil 3**'de Amasya il nüfusunun 2000 yılına ait piramidi görülmektedir. Piramidin tabanındaki daralma Türkiye'deki nüfus artış hızının düşmesine paralel olarak ortaya çıkan gelişmelerin Amasya için de benzerlik arz ettiğini göstermektedir. Hatta denebilir ki bu piramidin en önemli özelliklerinden biri 15 yaşın altındaki nüfus oranının giderek azalmasıdır. Bu bize, doğurganlık hızının gerilediğini/azaldığını göstermektedir. Yine bu piramitte ölüm oranlarının da azalması ile yaşlı nüfus kuşağında gözle görülür bir artış dikkati çekmektedir. 20-24 yaş arası erkek nüfustaki fazlalık ise Amasya'da konuşlanmış bulunan askerî garnizonla ilgilidir.

Şekil 3. Amasya ili nüfus piramidi.

6.2. Ortalama (medyan) yaş

Medyan yaş, nüfusun yaş yapısının yorumlanmasında kullanılan bir ölçüttür. Amasya ili için erkek nüfusunun medyan yaşı 26, kadın nüfusun medyan yaşı ise 28 olarak belirlenmiştir. Bir başka ifade ile Amasya ilinde erkeklerin yarıdan fazlası 26, kadınların da yine yarıdan fazlası 28 yaşın altındadır. Amasya ili nüfusunun medyan yaşı 1935 ile 1980 yılları arasında 20 yaş dolaylarında olup 1980 yılı sonrasında artış göstermiştir.

6.3. Nüfusun cinsiyet yapısı

Nüfusun cinsiyet özelliklerinin bilinmesi insanların evlilik, doğum, göç ve iş hayatına katılma oranlarının belirlenmesi bakımından önemlidir. Örneğin göç katılan nüfus öncelikle erkek olduğu için, Türkiye'de göç veren illerde kadın nüfus fazlası, göç alan yerlerde erkek nüfus fazlası dikkati çeker.

DİE (2002) verilerine göre Amasya'da 1927 yılında her 100 kadına 95 erkek düşerken, 1960'da 100 kadına 110 erkek düşmüş, 1990'da oranlar eşitlenmiş ve 2000 nüfus sayım sonucuna göre Amasya'da 100 kadına 103 erkek düşmektedir. Normalde göç veren bir il olan Amasya'da kadın nüfus fazlası beklenirken erkek nüfus fazlası görülmesinin bir sebebi olarak ildeki askeri garnizon gösterilebilir.

7. Nüfusun eğitim durumu

DİE (2002) verilerine göre 2000 yılı itibariyle Amasya'da toplam nüfus içinde okuma-yazma bilen nüfusun oranı % 87,38'dir. Erkeklerde bu oran % 93,7; bayanlarda ise % 80,88'dir. Okuryazar nüfus oranı Türkiye ortalaması olan % 87 ile yaklaşık aynıdır.

Okuryazar nüfusun bitirilen son öğretim kurumu itibarıyla dağılımına bakıldığında nüfusun yaklaşık yarısının ilkökulu bitirdiğini, ancak % 5 civarında nüfusun yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir (**Tablo 8**).

Tablo 8. ETF 2005 verilerine göre % olarak Amasya'da eğitim durumu.

İlçe	Okul çağında değil	Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Orta-okul	Lise	Üniversite	Toplam nüfus
Taşova	9,94	11,81	7,52	48,99	9,8	9,91	2,03	35.243
Suluova	11,19	7,25	7,14	42,18	14,76	14,18	3,31	49.283
Merzifon	8,48	7,48	9,76	40,5	10,7	16,67	6,42	72.919
Hamamözü	8,12	15,96	10,49	49,19	8,69	6,26	1,3	4.938
Gümüşhacıköy	8,25	11,09	8,26	49,09	10,02	10,49	2,8	26.930
Göynücek	10,67	11,08	9,33	49,95	10,62	7,07	1,27	13.930
Merkez	9,05	7,12	5,48	43,88	11,65	15,01	7,81	127.444
İl Toplamı	9,33	8,34	7,35	44,19	11,49	13,87	5,43	330.687

8. Bağımlı nüfus

Nüfusun önemli özelliklerinden biri de bağımlılık oranıdır. Çalışan kişilerin bakmakla yükümlü olduğu (çalışmayan) kişi sayısını ifade etmede kullanılır. İstihdam şartlarına bağlı olarak gelişmiş ülkelerde bağımlı nüfus oranı düşük, geri kalmış ülkelerde ise yüksektir. Bağımlı nüfus oranı 15-64 yaş grubundaki çalışma çağındaki (çalışabilir) her 100 kişiye düşen 0-14 yaş ile 65 yaş üstü nüfus miktarıdır.

Bu tanıma göre; Amasya'da bağımlı nüfus oranı yaklaşık % 53'tür. Bu oranın % 41'i (0-14 yaş arası) genç bağımlı nüfus, % 12'si ise (65 yaş ve üzeri) yaşlı bağımlı nüfustur. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi arttıkça bağımlı nüfus oranı da düşmektedir. Genç bağımlılık oranı Amasya il merkezi itibariyle % 33,45, bucak ve

köyler itibariyle ise % 42,78'dir. Yaşlı bağımlılık oranı incelendiğinde ise, bu oranın Türkiye genelinde % 8,83 iken aynı oranın Amasya ilinde % 12,21 olduğu gözlenmektedir. Genç bağımlılık oranının aksine, Amasya ilindeki yaşlı bağımlılık oranı Türkiye genelindeki orana göre daha yüksektir. Yaşlı bağımlılık oranı Amasya il merkezi itibariyle % 7,33, bucak ve köyler itibariyle ise % 16,25 düzeyindedir.

9. Özürlü nüfus

DİE (2002) verilerine göre, Amasya ilinde toplam özürlü sayısı 8,219 kişi olup, bunun toplam nüfus içindeki oranı % 2,25'tir. Özürlü nüfusun % 58,54'ü erkek, % 41,46'sı ise kadımdır. Fiziksel özürlü nüfusun, özürlüler nüfusu içerisinde % 37,53 oranı ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Diğerleri, sırasıyla % 14,81 oranı ile görme özürlü nüfus, % 12,49 oranı ile zihinsel özürlü nüfus ve 7,2 oranı ile işitme özürlü nüfus gelmektedir. En az paya sahip nüfus, % 4,52 oranı ile konuşma özürlülerdir.

10. Medenî Durum

Medeni durumu "evli" olan nüfusun oranı Türkiye'de % 60,4 ve Amasya ilinde % 62,46'dır. Evli olan nüfusun Amasya il merkezindeki oranı yaklaşık % 54 ve köy kesimindeki oranı ise % 66 düzeyindedir. Türkiye geneli için bakıldığında, aynı oranların il merkezi için % 59,67 ve köy kesimi için % 62,1 düzeyinde olduğu görülmektedir.

Hiç evlenmemiş kadınların oranı Amasya il merkezinde % 30 ve köy kesiminde % 24; hiç evlenmemiş erkeklerin oranı ise il merkezinde % 49 ve köy kesiminde % 30 düzeyindedir. Bu oranlar incelendiğinde, ildeki tüm yerleşim birimlerinde hiç evlenmemiş erkeklerin oranının, hiç evlenmemiş kadınların oranından yüksek olduğu gözlenmektedir.

Boşanmış nüfusun oranı ilin tüm yerleşim yerlerinde düşüktür. Amasya ilinde eşi ölmüş nüfusun oranı açısından bir farklılık ortaya çıkmaktadır: Eşi ölmüş erkeklerin oranı (% 2,06), eşi ölmüş kadınların oranından (% 9,38) önemli ölçüde düşüktür.

11. Hanehalkı büyüklüğü

DİE (2002) verilerine göre Amasya'da ortalama hane halkı büyüklüğü 4,5'tir. Bu oran 1990'da 5,2 olup, 10 yıllık dönemde önemli bir düşüş görülmektedir. Fakat yine de Türkiye ortalaması olan 4,1'in biraz üzerindedir.

10. İşgücü ve istihdam özellikleri

Amasya ilinde toplam çalışabilir nüfus içinde çalışanların (işgücü olarak istihdam edilenlerin) oranı % 95,14'tür. İstihdam durumu cinsiyet yapısı açısından incelendiğinde erkek ve kadın için sırasıyla % 94,77 ve % 95,74 düzeyindedir. İlin toplam nüfusu içindeki 12+ yaş nüfusunun oranı (işgücü potansiyeli) ise % 79,4 dolaylarındadır. İstihdam edilen nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı **Tablo 9**'da verilmiştir. Buna göre en fazla istihdam tarım sektöründe olup, bunu hizmet sektörü izlemektedir.

Tablo 9. Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfusun Yapısı.

Sayım Yılı 2000	Toplam İstihdam	%				
		Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet	İyi tanımlanmamış faaliyetler
Toplam	154.295	61,5	5,8	2,7	29,8	0,2
Erkek	95.587	45,1	8,2	4,3	42,1	0,3
Kadın	58.608	88,2	1,8	0,1	9,8	0,0

12. İşsizlik

İşsiz nüfus, nüfus sayımından önceki 1 hafta içinde çalışmayan ve bir işle de bağlantısı olmayanlar, iş arayanlar ve son 3 ayda iş bulmak için bir girişimde bulunanların toplam işgücü nüfusu içindeki oranıdır.

DİE (2002) verilerine göre Amasya'da 2000 yılında işsizlik oranı % 4,9'dur. Başka bir ifade ile işgücü çağındaki her 100 kişiden yaklaşık 5'i işsizdir.

Aynı yıl Türkiye işsizlik ortalamasının % 10 civarında olduğu göz önüne alınırsa Amasya'da işsizlik oranının düşük olduğu söylenebilir. Fakat bu durum yanıltıcıdır. Çünkü işsiz nüfus Amasya'da kalmamakta, göçe katıldığı için işsizlik oranı il genelinde düşük görünmektedir.

13. Sosyal güvenlik

Buna göre, SSK kurumunda aktif çalışan ve emekli 44.764 kişi, BAĞKUR'da 39.241 kişi, Emekli Sandığında 28.934 kişi ile gene Emekli Sandığında 2022 Sayılı Kanun kapsamında bulunan yaşlı ve özürlü 12.964 kişi olmak üzere Amasya ilinde toplam 187.153 kişi doğrudan sosyal güvence kapsamındadır. Bunların kapsam içine alınması gereken ve karne alan yakınlarını da dâhil edildiğinde rakam daha da yükselmektedir. 61.250 kişi ise yeşil kartlıdır.

14. Nüfus hareketleri

Türkiye nüfus hareketleri ile ilgili olarak www.tuik.gov.tr'den alınan bilgilere göre 1995-2000 yılları arasında Amasya 38.737 kişi göç alırken, aynı dönemde 47.806 kişi göç vermiştir. Negatif açık 9.099 kişidir (**Tablo 10**). Aldığı göç içinde 23.218'i erkek, 15.519'u bayandır. Verdiği göç içinde ise erkek nüfus 25.394 kişi, bayan nüfus ise 22.442 kişidir. Amasya en fazla göçü İstanbul'a vermektedir. Nitekim 1990 yılı sayım sonuçlarına göre İstanbul'da bulunan Amasya doğumlu nüfus sayısı 54.295 (29.444 erkek, 24.851 kadın) iken, bu rakam 2000 yılı sayım sonuçlarına 81.609 olarak (42.100 erkek, 39.509 kadın) olarak yansımıştır. Amasya'nın toplam il nüfusuna göre düşünüldüğünde son 10 yıllık dönemde gerçekleşen bu göç miktarı oldukça önemlidir. 1980 öncesinde nispeten kendine güvenenler, dönüş ihtimaline karşı az çok geride bir şeyleri olanlar şehre göç ederken, 1980 sonrasında nitelsiz ve fakir köylü nüfus da şehre göç etmeye başlamıştır. Bundan dolayı 1980 öncesinde daha çok kademeli göçler varken, son 25 yıldır göçler doğrudan son varış yerine yapılmaktadır.

Tablo 10. 1975-2000 yılları arasında Amasya'da nüfus hareketleri.

1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000	
Net göç	Net göç hızı % ₀	Net göç	Net göç hızı % ₀	Net göç	Net göç hızı % ₀	Net göç	Net göç hızı % ₀
-7.368	-24,5	-10.463	-32,5	-19.916	-59,7	-9.099	-26,8

Son yıllarda uygulamaya konulan *taşınmalı eğitim sistemi* tüm Türkiye kırlarında olduğu gibi Amasya'da da bir hareketliliğe neden olmuştur. Köy nüfusları azaldıkça ilköğretim okulları kapatılmış, çocuklar taşınmalı sistemle en yakındaki merkez köy, kasaba veya şehirlere taşınmaya başlanmıştır. Kasaba ve şehirlerde toplanan okullara gitmekte zorlanan çocuklar için ailelerin çoğu kışın evini terk ederek okulların bulunduğu merkezlere yerleşerek **eğitim göçüne** katılmışlardır. Zamanla taşınmalı sistem servislerinde öğrenci azaldıkça maliyet artmış, geri kalan öğrenciler için artan bu maliyet de yine aileleri göçe teşvik etmiştir. Gerek bu, gerekse Amasya gibi kışın ölü sezonda zaten yapacak bir işin bulunmaması gibi etkenlerle aileler çareyi şehre göç etmekte bulmuşlar, tıpkı büyük şehirlerdeki gibi yazın köylerine meyve bahçelerine meyve toplamak için gelip gitmeye başlamışlardır.

15. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi

Amasya 2003 yılında yapılan sınıflandırma sonucunda gelişmişlik düzeyi açısından 3. derecede gelişmiş şehirler arasında kendine yer bulmuş ve bu nedenle devlet tarafından yatırımda birinci öncelikli şehirler arasına alınmıştır (**Tablo 11**).

Tablo 11. Gelişmişlik Endeksine Göre Amasya İlçeleri (2003)

İlçeler	Türkiye'deki Sıralaması (1996)	Türkiye'deki Sıralaması (2003)	Amasya'daki Sıralaması (2003)
Amasya Merkez	126	157	2
Merzifon	135	151	1
Suluova	159	173	3
Gümüşhacıköy	405	422	4
Hamamözü	725	734	6
Taşova	531	521	5
Göynücek	675	742	7

Kaynak: DPT 2005

Sonuç ve öneriler

Genel durum itibarıyla Amasya Türkiye'nin orta derecede gelişmiş, eğitim, sağlık, gıda üretimi vb. alanlarda nispeten kendi kendine yeterli illerinden biridir. Nüfus özellikleri açısından Türkiye ortalamasına benzer hususiyetler göstermektedir. Ekonomik bakımdan geri kalmasına karşılık, tarihî geçmişinden kaynaklanan nedenlerle sosyal ve kültürel özellikler açısından Anadolu'nun en zengin illerinden biridir. Amasya şehri önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması ve çevresindeki zengin tarımsal potansiyelin etkisi ile geçmiş dönemlerde önemli bir ticaret ve idare merkeziydi. Amasya özellikle son yüzyıllık süre içinde ülkemizde ve dünyada değişen şartlara uyum sağlayamamış, özellikle fizikî coğrafya şartları ve bulunduğu konumdan kaynaklanan zorluklar yüzünden sanayi faaliyetlerini kendine çekmekte yetersiz kalmış, bu durum ildeki hâkim fonksiyonun tarımsal faaliyetler ve hizmet sektörü ağırlıklı olarak kalmasında etkili olmuştur.

İl genelinde görülen işsizlik, diğer sosyo-ekonomik faktörlerin de etkisi ile insanların yaşamını zorlaştırmış, bu durum kırsal kesimden ilçe merkezlerine buradan da büyük şehirlere göçü hızlandırmıştır. Mevcut şartlar kısa sürede değiştirilemeyeceği için de yakın gelecekte göçlerin önüne geçilmesi mümkün görünmemektedir. Göçler ise aktif ve dinamik nüfus, hatta yetişmiş beyin gücü kaybı demek olduğu için, bu durum il genelinde kalkınmayı ayrıca engelleyen bir hal almıştır.

Mevcut potansiyelin harekete geçirilmesi ve kalkınmanın gerçekleşebilmesi için daha fazla araştırmaya, daha çok bilgiye ihtiyaç vardır. İl genelinde arazinin çok iyi tanınması ve her bir ünitenin sahip olduğu potansiyel gücün açığa çıkartılması için ilgili kurum ve kuruluşların koordinatörlüğünde daha fazla çalışma yapılması gerekir. Bütün bunların sonucunda belki göç bütünüyle engellenemez, fakat en azından geride kalan vatandaşlarımız için bu süreç yavaşlatılabilir ve daha kolay bir yaşam sağlanabilir.

Bu bağlamda yöre ile ilgili olarak ayrıca şu önerilerde bulunabiliriz;

- Amasya ilinde kırsal nüfus hâlâ fazla ve bunlar arazi üzerinde dağınık olarak yaşamaktadırlar. Toplam 353 köyün 281'sinin nüfusu 500'ün altındadır. Bu köyler göç verdikçe daha da küçülecek, buralara götürülen hizmetin maliyeti artacaktır. Göç etmeyen ve geride hizmet bekleyen köylüler için çevrelerine göre öne çıkan köylerden çevik merkezler oluşturulmalı, köylüye buradan hizmet sunulmalıdır.

- Artan ulaşım ve iletişim imkânları sayesinde kır ile kent arasında ikili bir hayat tarzı doğmuştur. Sabit bir işte çalışmayanlar, emekliler, aile fertlerinin bir kısmı artık kır ile kent arasında gidip gelmektedirler. Şehirde oturup kırdaki tarım yapan bir nüfus ortaya çıkmıştır. Bu durum özellikle Amasya il merkezi ile Merzifon ve Suluova'da daha net olarak görülmektedir.

Gelir-gider dengesi kurulmadıkça gelişme olmayacak, göç devam edecektir. Amasya'nın kalkınmada hedefi her şeyden önce bu gelir gider dengesini kurmak olmalıdır. İl genelinde istihdamı ve gelirleri artırıcı, buna karşılık göçü ve giderleri azaltıcı önlemler alınmalıdır. Bilinen sektörlerden biri olan meyvecilik yanında, son yıllarda büyük gelişme gösteren mermercilik gibi taşta toprağa dayalı sanayi dalları geliştirilerek bunların katma değerlerinin Amasya'da kalması için ne gerekiyorsa yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- AMASYA VALİLİĞİ (2006) **Amasya İli Stratejik Planı (2007-2011)**, Amasya Valiliği Yay., Amasya. www.amasya.gov.tr/download/il_stratejik_plani_1.doc (Son erişim 05.06.2007).
- AMASYA VALİLİĞİ (2006) **İl Sağlık Müdürlüğü ETF Verileri**, Amasya DİE 1927-2000 arası nüfus sayım sonuçlarına ait istatistikî veriler.
- DİE (1997) **Köy Envanter Etütleri: Amasya**, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara.
- DİE (2002) **2000 Genel Nüfus Sayımı; Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri; 05 Amasya**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara.
- DPT (2003) **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)**, DPT Yay. No: 2671, Ankara
- DPT (2004) **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, (Hazırlayan: B.Dinçer-M.Özaslan), DPT Yay., Ankara.
- www.amasya.gov.tr (son erişim 28.05.2007)
- www.amasya.saglik.gov.tr (son erişim 28.05.2007)
- www.tuik.gov.tr (son erişim 28.05.2007)